

REFLEXIONS A PROPÒSIT DE LES SECCIONS SOBRE LLENGUA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

DANIEL CASALS I MARTORELL
Universitat Autònoma de Barcelona
daniel.casals@uab.cat
ORCID: 0000-0002-2488-5961

MAGÍ CAMPS I MARTÍN
Universitat Pompeu Fabra, Institut d'Estudis Catalans
magicamps@gmail.com

ENRIC GOMÀ I RIBAS
Escriptor, guionista i divulgador lingüístic
enricgoma@enricgoma.com

ELENA HERNÁNDEZ GÓMEZ
Real Academia Española
elenah@rae.es

PAU VIDAL GAVILÁN
Escriptor, traductor i divulgador lingüístic
pauetvidal@hotmail.com

RESUM

Aquest article planteja l'acció de divulgació de coneixements lingüístics en l'actualitat als mitjans de comunicació. Recull les reflexions d'especialistes que han estudiat, elaborat i assessorat espais sobre aquest tema dels mitjans escrits i audiovisuals. Hi formulen les seves reflexions a partir de tres aspectes: en primer lloc, l'activitat pròpia de divulgació de qüestions de llengua (inclosa la normativa) en les institucions o les empreses a les quals estan o han estat vinculats; en segon lloc, la manera com creuen que aquesta activitat de difusió de coneixements de llengua ajuda a l'estudi i a la fixació de la norma, i, en tercer lloc, els canals i les formes cap a on hauria d'evolucionar, en el futur pròxim, la divulgació de coneixements lingüístics, si vol ser efectiva.

PARAULES CLAU: divulgació lingüística, seccions de llengua, mitjans de comunicació, normativa.

REFLECTIONS ABOUT THE SECTIONS ON LINGUISTIC ISSUES ON THE MEDIA

ABSTRACT

This paper proposes language knowledge dissemination today in the media. It gathers the reflections of specialists who have studied, elaborated, and advised sections on this subject within the written and audiovisual media. They formulate their reflections based on three aspects: firstly, their activity of disseminating language issues (including regulations) in the institutions or companies to which they are or have been linked; secondly, how they believe that this activity of disseminating language knowledge helps in the study and setting of the norm; and, thirdly, the

Data de recepció: 8/XI/2021
Data d'acceptació: 11/XI/2021

channels and ways in which it should evolve, in the near future, the dissemination of linguistic knowledge, if it is to be effective.

KEYWORDS: language dissemination, language sections, media, regulations.

1. TRES QÜESTIONS A PROPÒSIT DE LES SECCIONS SOBRE LLENGUA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ

DANIEL CASALS I MARTORELL

Amb els estudis que s'han dut a terme i, més concretament, amb els articles que integren aquest monogràfic constatem l'interès del periodisme pel tractament de temes lingüístics. La inclusió, com a contingut, de coneixements de llengua (sobretot normatius, per bé que no exclusivament) a la premsa, a la ràdio, a la televisió i, avui també, a les xarxes socials respon, naturalment, a una demanda de l'audiència. Alhora, en tractar aquest tipus de continguts, els mitjans de comunicació, com a portaveus de col·lectius amb interessos de classe, també han actuat com a dinamitzadors de l'interès lingüístic en la societat, han situat les llengües en l'opinió publicada i les han fetes presents al públic, és a dir, les han posades en el punt de mira, tal com diu el títol d'aquest monogràfic. Aquesta actuació dels mitjans a favor de la difusió d'un idioma tant pot funcionar com una extensió de l'acció institucional quan la situació és favorable com pot suplir-la quan les circumstàncies contextuais són adverses.

Seguint l'exemple del català, la presència de les llengües com a matèria s'ha mantingut en la història de la comunicació i s'ha adaptat a les circumstàncies polítiques, socials i culturals, com hem vist. En cada moment s'han anat tractant els temes que interessin els lectors, els oients i els telespectadors. Fent-ho, els *mèdia* han estès el coneixement dels idiomes a la població en una acció que ha estat complementària del sistema educatiu oficial, quan aquest també l'ha inclòs, o directament s'ha convertit en escola quan el sistema educatiu ha exclòs la llengua que els mitjans es proposaven de difondre. En les èpoques de prohibició s'han atès, sobretot, qüestions més bàsiques, com l'ortografia, que en moments de bonança són reservats a l'escola. En els períodes de permissió de l'ensenyament i de l'ús, les seccions de llengua dels mitjans de comunicació escrits i audiovisuals han pogut incloure aspectes més avançats, com ara els neologismes o els nous estils de redacció, com a reflex del desenvolupament social dels idiomes. Tant en unes èpoques com en les altres, les seccions de llengua a la premsa, a la ràdio i a la televisió han existit, com avui es reflecteix en aquest monogràfic. I, amb les adaptacions corresponents dins d'un gènere amb uns límits temàtics ben definits, les que es fan avui són hereves de les que es van fer públiques en el passat. La selecció dels temes, l'orientació pedagògica, el propòsit informatiu, de reflexió o d'entreteniment i la tria del mitjà en què es publiquen o s'emeten, són decisions que afecten la concepció d'aquestes seccions i que han de prendre les persones que les impulsen.

Com han posat de manifest els resultats d'una línia de recerca, clarament definida i ben consolidada, aquestes seccions constitueixen, sense cap mena de dubte ja, un tipus d'espai amb entitat dels mitjans de comunicació escrits i audiovisuals (com ho poden ser els relacionats amb l'economia, per exemple). Poden adoptar formats d'informació, d'opinió i d'entreteniment, tres gèneres conreats en el món periodístic. Aquestes seccions les han confegides professionals de perfils diversos: filòlegs del món acadèmic, assessors lingüístics dels *mèdia*, periodistes, professors, escriptors, traductors, editors, opinadors (i usem aquestes designacions per referir-nos a dones i a homes), una llista que podríem allargar i que no fa altra cosa que enriquir l'anàlisi de les llengües amb els punts de vista diversos associats a aquestes dedicacions professionals. Justament aquesta diversitat es reflecteix en els especialistes que intervenen en aquest article. Són experts que participen en l'elaboració i en l'assessorament d'aquest tipus d'espai que han volgut explicar la seva experiència i han volgut reflexionar aprofundidament sobre el perquè d'aquestes seccions, la seva funció i la seva perspectiva de futur. Els presentem a continuació.

Magí Camps és llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona i en Ciències de la Informació per la Universitat Autònoma de Barcelona. Durant 25 anys ha estat el responsable lingüístic de *La Vanguardia*, primer en castellà i, des del 2011, també en català. Va dirigir l'equip multidisciplinari que va posar en marxa la versió en català d'aquest rotatiu. N'ha estat el coordinador dels llibres d'estil en castellà i en català. Des del 2018 n'és el redactor responsable de literatura catalana. Des del 2005 publica la secció «Lletra petita», en què aborda qüestions lingüístiques relacionades amb l'actualitat. D'aquesta experiència en sorgeix el llibre *Parla'm amb estil*, publicat el 2020. Des de fa nou anys és professor de traducció periodística de la Universitat Pompeu Fabra. Des del 2018 fa la secció radiofònica «Me sobren paraules», a *Aquí Cuni*, de SER Catalunya. El 2011 va rebre el Premi de Periodisme Miguel Delibes. Des del 2017 és membre de l'Institut d'Estudis Catalans, adscrit a la Secció Filològica.

Enric Gomà és guionista de sèries de ficció com *Temps de silenci*, *Kubala*, *Moreno i Manchón*, *Setze dobles*, *La Via Augusta*, *Ventdelplà*, *Poble Nou*, *Nissaga de poder* i *El cor de la ciutat*. És autor dels llibres *Ubert tot l'any*, *Control de plagues*, *El castellà, la llengua del costat* i *El català tranquil*. Com a divulgador lingüístic i literari, ha participat en els programes *Caçadors de paraules*, *Català a l'atac*, *Llibres a l'atac* i *Divendres* a TV3, i «Quatre paraules» dins *La tarda* de BTV. A la ràdio podem esmentar «La veu humana», dins d'*El cafè de la República*, amb Joan Barril, i «Els arbres no s'ho mereixen», dins d'*El matí de Catalunya Ràdio*, amb Mònica Terribas. És coordinador del llibre *Canvi d'agulles* i coautor de *Tresors de Catalunya. La llengua*, amb Pau Vidal i Rudolf Ortega.

Elena Hernández és llicenciada en Filologia Hispànica per la Universidad Complutense de Madrid. Es va incorporar el 1988 al Seminario de Lexicografía de la Real Academia Española com a redactora del *Diccionario histórico de la lengua española*, projectat i dirigit al començament per Julio Casares. Des de la seva

creació, el 1998, dirigeix el Departamento de «Español al día» de la Real Academia Española, que s'encarrega de la gestió del servei de consultes lingüístiques d'aquesta institució. Des d'aquesta responsabilitat, ha dirigit i coordinat, com a redactora en cap, l'elaboració del *Diccionario panhispánico de dudas* (2005) i l'última edició de l'*Ortografía de la lengua española* (2010), així com la versió bàsica d'aquesta última, de 2012. És també responsable de la secció de consultes lingüístiques del compte @RAEinforma a Twitter.

Pau Vidal és filòleg de formació i divulgador lingüístic d'ofici. Ha escrit novel·les, llibres de contes, assaig sociolingüístic (*El bilingüisme mata*) i llibres de llengua (com *En perill d'extinció. 100 paraules per salvar*, *El català es cura* i *Manual del conflicte*). Ha traduït narrativa italiana contemporània i una quarantena de novel·les d'Andrea Camilleri, el creador del comissari Montalbano. Ha fet seccions sobre llengua a la ràdio i a la televisió (concretament a Catalunya Ràdio, RAC1, COM Ràdio, TV3 i BTV) i publica columnes d'opinió a *Vilaweb*. Ha confegit els mots encreuats d'*El País-Catalunya* durant 25 anys i és autor dels primers mots encreuats digitals en català, al diari *elnacional.cat*. El seu últim llibre és l'assaig *Corregir mata*. Actualment té en preparació un manifest d'empoderament lingüístic.

A continuació indiquem les tres preguntes al voltant de les quals Magí Camps, Enric Gomà, Elena Hernández i Pau Vidal faran la seva aportació:

- (1) Quina és la teva activitat de difusió de coneixements de llengua (inclosa la normativa) en les institucions o les empreses a les quals estàs o has estat vinculat?
- (2) En quina mesura aquesta activitat de difusió de coneixements de llengua creus que ajuda a l'estudi i a la fixació de la norma?
- (3) Cap a quins canals i quines formes hauria d'evolucionar, en el futur pròxim, la divulgació de coneixements lingüístics, si vol ser efectiva?

2. LENGUA I INFORMACIÓ, UN DOLÇ EQUILIBRI

MAGÍ CAMPS

El 2005 vaig començar a escriure a *La Vanguardia* una columna setmanal sota l'epígraf «Letra pequeña», aleshores només en castellà, sobre qüestions lingüístiques en el sentit més ampli: curiositats, usos nous, usos que es poden millorar. Al principi, ni jo mateix li donava gaires anys de vida, i aquest abril ja n'ha fet setze. Sempre hi ha temes de llengua de què parlar, des de molts àmbits i punts de vista. En el cas de *La Vanguardia*, quan parlo d'estrangerismes, per exemple, acostumen a ser mots que afecten tant el català com el castellà. I després hi ha les qüestions específiques de cada llengua, de manera que tot plegat m'ha donat una infinitat de temes per tractar.

Els temes surten a partir de la reflexió i de l'observació de la realitat, del que passa en els mitjans de comunicació pel que fa a la llengua. Recentment la

Biblioteca Nacional ha presentat una exposició sobre manuscrits il·luminats, que es titula *La luz de la Edad Media en la literatura catalana*. Són llibres de Joanot Martorell i companyia i la Biblioteca Nacional l'ha titulada correctament, però va sortir el Partit Popular del País Valencià dient que allò no era literatura catalana, sinó que era literatura valenciana. I ja tenim la polèmica servida.

Per mi, la Biblioteca Nacional es va equivocar quan ho va voler arreglar parlant de «llengües vernacles de l'antiga Corona d'Aragó», quan tots sabem que quan s'imparteix literatura catalana es comença pel mallorquí Ramon Llull i se segueix pels valencians Joanot Martorell i Ausiàs Marc, cap d'ells nascut a Catalunya. Com bé diuen tots els diccionaris, també el de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, al que es parla al País Valencià se li pot dir *valencià* i el que es parla a Eivissa també ho podríem anomenar *eivissenc*, però tot és català i, per tant, en el cas referit, no és altra cosa que literatura catalana.

A SER Catalunya també hi faig un espai setmanal des de fa tres anys, «Me sobren paraules». Dins del programa *Aquí, Cuni*, al presentador li agrada que comentem talls de veu de frases i expressions, curioses o directament incorrectes, que han dit durant la setmana els polítics i altres personatges públics. En aquest cas, doncs, la reflexió i l'anàlisi lingüística encara està més vinculada al pols informatiu.

Aquest monogràfic parla de llengua i periodisme i per això he titulat la meva aportació «Llengua i informació, un dolç equilibri». Dic que és dolç, però de vegades aquest equilibri es fa difícil de trobar. Tanmateix, penso que és enriquidor tant per a la llengua com per al periodisme, perquè s'alimenten mútuament.

Pel que fa a la recerca lexicogràfica i gramatical, des de principis dels 2000 hi ha hagut un canvi de paradigma. Els primers diccionaris que es van fer bevien dels usos semàntics que es feien servir a la literatura. Avui, en canvi, són els mitjans de comunicació la principal font d'informació a l'hora de fixar significats. Això passa sobretot amb els mitjans escrits, perquè són els més fàcils de consultar, gràcies a la digitalització que se n'ha fet dels textos, però també perquè és una llengua que manté un equilibri entre la frescor i la reflexió. No és tan espontània com la dels mitjans orals, ni tan rumiada com la d'una obra literària, es troba en un punt mitjà molt adequat.

Això es tradueix en una alta responsabilitat dels mitjans de comunicació en l'ús de la llengua, perquè obrim camí en els nous usos, ens trobem a l'avantguarda, i decidim per on haurien d'anar les paraules noves, sobretot pel que fa a la traducció i l'adaptació. A diferència de la feina acadèmica, com fa la Secció Filològica de l'IEC, les decisions les hem de prendre amb molta rapidesa, en qüestió de segons, perquè hem de donar aquella notícia per la ràdio o la tele, o penjar-la en el diari digital.

De vegades hem de prendre aquestes decisions immediates tenint poc context; de vegades apostem per un ús i al cap d'un temps veiem com aquest ús

no es consolida i hem de canviar de criteri. La realitat és complexa i les eines disponibles no sempre resolen els reptes informatius.

Posem per cas la paraula *streaming*, que el Termcat proposa de traduir-la com a *reproducció en continu*. D'una paraula passar a un sintagma és un error, perquè els parlants difícilment compraran aquesta opció, de manera que els mitjans ens veiem obligats a continuar fent servir l'anglicisme. Però hi ha un altre cas, *hashtag*, que per molt que fem servir *etiqueta*, els parlants tampoc no estan per brocs i es neguen a substituir l'anglicisme. Tot i això, els mitjans sí que fem servir, sempre que podem, la paraula catalana, que, com que acostuma a anar acompanyada de l'etiqueta pròpiament dita amb el símbol del coixinet, queda ben clar de què estem parlant.

Els mitjans proposen, els parlants disposen i encabat arriba la Secció Filològica i fa de notari. El que passa és que es produeix un efecte pervers, perquè l'ús que la Secció Filològica acaba estudiant per beneir normativament un mot o una construcció sintàctica en moltes ocasions no és l'ús espontani que n'ha fet l'autor, sinó que ha passat per una revisió d'un especialista que n'ha redreçat el sentit o l'estructura.

Sobre quina difusió hem de fer de la norma, penso que les xarxes socials, ben emprades, són molt útils. Em refereixo sobretot a Twitter, que és on hi ha més debat de pensament. En més d'una ocasió, hi he formulat una pregunta sobre usos lingüístics, que m'ha servit per copsar l'estat de la qüestió i que he fet servir a l'hora d'escriure un article o esbossar una teoria.

Com a conclusió, un consell per a periodistes. Quan informem d'alguna cosa, no hem de reproduir textualment les paraules dels emissors, llevat de les declaracions. Els periodistes hem de fer la feina de filtre i convertir les paraules del poder en paraules que descriguin d'una manera objectiva, i no intencionada com voldria l'emissor, allò que veritablement passa.

3. DIVULGANT, QUE ÉS GERUNDI

ENRIC GOMÀ

Fa molts anys que soc divulgador lingüístic (a banda d'estudiós, perquè també intento treure conclusions mitjançant la lectura atenta dels diccionaris —quinze o setze— i obres gramaticals i literàries de la llengua catalana de tots els segles). Per tant, em faig sovint aquesta pregunta: què és la divulgació lingüística? Què he de divulgar de la llengua? Normativa? Termes específics? Argots més o menys pintorescos? Riquesa dialectal? Etimologies? Fonètica? Curiositats i andròmines, com si assistís a una visita guiada en un gabinet del segle XIX?

«Escriure sobre literatura és com nedar sobre la natació», va escriure Sergi Pàmies en alguna banda (i el cito de memòria). Però llavors, escriure sobre llengua? És el mateix? Un dels meus temors és que els divulgadors lingüístics proporcionem un seguit d'informacions lingüístiques que entretenen mentre les

despleguem i són ràpidament oblidades quan arriben els anuncis (o els espectadors i els oients tanquen el diari, la ràdio, el televisor o el podcast). A tot estirar, retindran alguna anècdota, aspecte singular, raresa, que comentaran a l'esmorzar de mig matí amb el propòsit de donar-se to davant dels companys de feina. Res de tot això no m'interessa gens ni mica. Tot el que no és llengua viva i útil (i expressiva i enriquidora i matisada) em sembla una erudició academicista que no condueix enlloc (o només a la càtedra universitària), un seguit de coneixements que els ciutadans no assumiran en el seu català corrent (o els assumiran equivocadament, donat que rebutjaran aspectes del seu català més espontani, genuí, per adoptar solucions llibresques, antigues, fossilitzades). És aquell *català de mudar*, amb molts lluentons (o *lenteqüeles*) que ho enfarfega tot. Fa cent anys que el català aspira a la respectabilitat més solemne i encarcarada: els noucentistes van apostar per una llengua de coll dur. Potser ha arribat l'hora de recuperar la irrespectabilitat (això és, la vessant més espontània, col·loquial, amable i natural).

També he defugit sempre l'actualitat més immediata, perquè em desagrada profundament viure pendent del dia a dia. Alguns divulgadors lingüístics que opten per aquest camí es passen el dia analitzant i explicant paraules com *confinament*, *coronavirus*, *teletreballar*, *infodèmia*, *videotrucada*, *desescalada*, *traçabilitat*. Encara recordo una prova a la qual em vaig sotmetre per al diari *Ara*, en què em proposaven una secció breu, a la pàgina 2 del diari, sobre llengua. Com que en aquells moments el Barça estava enfangat en una *due dilligence* i els periodistes ho repetien a cada pas, em van demanar que expliqués el terme *due dilligence*. Tot d'una em vaig trobar redactant una peça que tant se me'n donava, sobre un terme que els catalans no tornarien a sentir mai més en tota la seva vida. Cada vegada que lleigeixo alguna notícia sobre la tria de *La paraula de l'any* (una iniciativa que m'activa tots els músculs horripilants), sempre penso: «Tant de bo guanyés *formatge!*».

El català no és una desfilada d'extravagàncies lingüístiques, mots desusats, cultismes impracticables, argots antiquats —coneixem més com enraonaven els lladres dels temps de Vallmitjana que no pas els actuals. No, el català és la llengua corrent de cada dia, de les nostres vides. Ja ho deia Joan Fuster: «El català ha de tirar al dret: ni ha d'emocionar-se amb els residus ni ha d'esclavitzar-se amb la norma». Per a Fuster, els residus eren les enyorances geogràfiques (la llengua pura dels pobles), cronològiques (la dels avis o bé avantpassats) i socials (la de la gent il·letrada). Observin com es defuig el català urbà (i és a les ciutats on es congrega un alt percentatge de parlants de català), el contemporani, el dels ciutadans normals i corrents (que saben llegir i escriure, no cal que siguin il·letrats).

Seguint amb el que va escriure Fuster, no m'ha il·lusionat mai ensenyar normativa estricta, sinó que he preferit endinsar-me en tots els aspectes del català genuí que n'han quedat exclosos. Ja tinc molts coneixements sobre llengua d'altres èpoques, en concret sobre la llengua del segle XIX i la del segle XVII, gràcies

a tot de diccionaris que he llegit amb atenció i dels quals he extret moltes notes —i conclusions. Però no em sembla enraonat que els catalans actuals aprenguin com enraonava el doctor Marià Cubí. No si no ha de tenir cap incidència en el seu català. El saber sí que ocupa lloc.

Per raons històriques que tothom coneix, els catalans tenen uns lligams emotius molt estrets amb la seva llengua. Però tots aquests sentiments tan intensos ens poden abocar a un terreny força relliscós: hi ha una tendència molt acusada de caure en la folklorització de la llengua. Sovint es converteix el català en un tret d'identitat que es tracta com els costums i les tradicions, els balls regionals i els plats tradicionals. El català es torna un tret identitari fossilitzat, que ens arriba procedent de temps pretèrits —els avis, els traginers, els herois de 1714— i que els catalans tenim el deure de conservar incòlume, com si fos la dansa de Castellterçol. A les antípodes del que és una llengua viva.

Cal retornar el català als catalans. Ja fa molt temps que el català viu en una situació paradoxal: uns quants entesos en saben i la resta no en sap gens, és una creença molt estesa. Perquè de català ningú no en sap prou. És molt indicatiu el que diu la Bella Dorita, cantant i ballarina del Paral·lel dels anys 20 i 30, en una entrevista de Montserrat Roig, a TVE el 1977: la Bella Dorita, María Yáñez, es disculpa perquè, segons ella, no parla prou bé el català —i explica que és aragonesa i que va arribar a Catalunya de jove. Després sents l'entrevista i el català de la Bella Dorita és impecable. Aquest sentiment és molt comú entre els catalans: la seva llengua és sospitosa, no la dominen, no és prou genuïna ni normativa, cometen moltes errades i se n'avergonyeixen. Per aquesta raó s'ha desplegat un exèrcit d'experts lingüístics que esmenen els catalans i els indiquen, puntualment, totes les errades que cometen, sovint sota premisses ben discutibles (i massa sovint, equivocades del tot). No és el meu cas: no soc corrector lingüístic ni professor de català.

El català és una llengua normal i corrent, com totes: col·loquial, expressiva, divertida, pràctica, apta per a la vida quotidiana. Aquest és el català que vull posar en relleu: no pas un seguit de rareses estrofolàries, sinó una llengua rica i expressiva —i natural. Sobretot, reconeixible pels seus parlants. Aclareixo que, en aquest sentit, no m'interessen gaire els dialectes: a Vilafranca del Penedès ho diuen així, a Figueres ho diuen aixà. No dic que no sigui una informació interessant, però molt probablement quedarà, per a molts espectadors, a tall d'inventari. Sempre he sospitat que les passions dialectals són senyal d'un estàndard amb no gaire vigor. També correm el risc de començar a confondre dialectes, adoptant un català que és només una escudella barrejada —i, sovint, molt probablement un calc del castellà.

Els divulgadors lingüístics som sovint un pont entre l'acadèmia i els ciutadans. Difonem d'una manera amena i lleugera aspectes de la llengua que professors i erudits expliquen amb precisió però d'una manera neutra i asèptica, convencional. Per tant, el to i molts altres recursos de cada divulgador, ben diferenciats dels altres, són fonamentals: l'humor, la proximitat, la claredat,

l'amenitat, la simpatia, la ironia, la naturalitat, la bellesa física (no és el meu cas). Els divulgadors som a mig camí entre un lingüista i un presentador de mitjans de comunicació. Tenim un peu a cada banda.

Jo em vaig iniciar en el món de la divulgació lingüística d'una manera una mica peculiar. El 2004, l'editor d'Ara Llibres va plantejar a Jaume Subirana un projecte que ell va desestimar. Subirana em va proposar a mi, perquè el tirés endavant. El 2003 havia aparegut a Londres *Eats, Shoots & Leaves: The Zero Tolerance Approach*, escrit per Lynne Truss, una guionista de la BBC. Escrit d'una manera àgil i benhumorada, Truss va escriure un manual de puntuació de la llengua anglesa, amb tot de comentaris irònics sobre com de malament puntuaven els anglesos.

El 2006, David Crystal va escriure un llibre criticant el purisme gramatical. *A The Fight for English: How Language Pundits Ate, Shot and Left* (Oxford University Press, 2006). Hi analitza el purisme lingüístic de Truss i d'altres escriptors durant tota la història de la llengua anglesa. El mateix 2006, el professor anglès Nicholas Waters va publicar *Eats, Roots & Leaves*, en què criticava els «feixistes gramaticals» que «volen impedir que la llengua es traslladi al segle XXI». Aquesta visió va ser compartida pel còmic i satíric anglès Marcus Brigstocke en un episodi de 2007 de *Room 101*, en què culpa el llibre de Truss d'haver iniciat una tendència en què la gent s'ha convertit en «assetjadors gramaticals». He copiat tot aquest paràgraf de la viquipèdia perquè, amb els anys, a Catalunya han proliferat els *assetjadors lingüístics*. No cal dir que em sembla un deure no caure-hi acríticament, sobretot els professionals de la llengua. S'ha de sospesar molt bé quan corregim i quan no. Aquesta barra lliure d'esmenes, retrets i humiliacions públiques que impera sobretot a les xarxes socials no fa cap bé a la llengua. Ni són gaire eficaces, com apunta Pau Vidal a *Corregir mata*.

Ara Llibres volia repetir l'èxit de *Eats, Roots & Leaves* en català. Per això vaig acceptar l'encàrrec i el vaig convertir un assaig divulgatiu sobre la normativa a partir d'escrits públics mal redactats o mal ortografiats. Així va néixer *Ubert tot l'any* (Ara Llibres, 2004), en què comentava les faltes d'ortografia presents en rètols, avisos, publicitat, cartells presents al carrer, en un estil humorístic i, ho admeto obertament, didàctic.

Com a lingüista, la presència del català a la via pública em proporcionava grans satisfaccions: vaig néixer el 1963 i vaig trigar molts anys a veure un rètol en català en un carrer. Només coneixia el Bar Lleó del carrer Entença de Barcelona, sota l'Escola Elaia, i tenia un truc, una explicació: l'amo del bar tenia el cognom Lleó.

Ubert tot l'any estava escrit amb humor, un to cordial i divertit. Vaig descobrir que els lectors ho agraiïen. La llengua, servida sense un cert grau d'amenitat, és dura i eixarreïda com la geologia —i espero que els geòlegs em perdonin. Des d'aquell instant vaig decidir que tot el que escriuria sobre el català seria, sempre, amb el meu humor, tics, manies, identitat. «Això és de la mateixa bèstia», advertia als espectadors incauts.

Així és com vaig encarar la secció setmanal «Quatre paraules» —de vint minuts— a *La tarda* de BTV, amb Elisenda Roca i Adam Martín: un magazín de tarda a la televisió municipal de Barcelona, amb una audiència que arribava al Vallès, el Maresme, el Garraf i el Penedès, durant quatre temporades. Volia que fos una secció d'humor. Per tant, la presentava amb el to que creia convenient. Com a guionista de televisió, havia tingut algunes experiències no gaire satisfactòries. Sabia bé que l'humor l'ha d'expressar cadascú i no deixar-lo en mans d'actors. Per aquesta raó vaig prendre una de les decisions més importants de la meua vida —juntament amb tenir un fill i plantar fruiters al marge de dalt: amb 42 anys, vaig decidir no escriure ni presentar res que no fos amb el meu estil i no adaptar-me a l'estil dels altres, com és corrent en els guions de ràdio i televisió. Entre els guionistes, és molt freqüent que en algun moment o altre exclamin: «Que em diguin com ho he d'escriure i ho escriuré». No ho comparteixo.

Amb aquest esperit vaig emprendre el microespai *Català a l'atac*, consistent en 90 càpsules d'un minut. Va tenir dues parts: les primeres 45 càpsules, emeses el 2011, van sorgir arran d'una proposta de l'Institut d'Estudis Catalans a TV3 per celebrar els 100 anys de l'IEC i de la Secció Filològica. Ho van emetre un minut abans del TN de les 9 del vespre, i va obtenir una audiència altíssima. Tanta, que mai més no hi han tornat a posar un microespai. Actualment emeten seguits, sense anuncis, l'humorístic *Està passant* i el rigorós i solemne *TN Vespre*.

La segona tongada, les càpsules que anaven de la 46 a la 90, es va emetre el 2013 per celebrar els 100 anys de les *Normes Ortogràfiques* de Fabra (o de la Secció Filològica de l'IEC, com s'ho estimin més). Sobre imatges de pel·lícules lliures de drets, antigues, i molt atrotinades, construïem una narració divertida, inventada, com uns petits contes, i a través d'ells explicàvem algunes normes de Fabra del 1913 —que són, a grans trets, les normes del català actual. Les noranta peces de *Català a l'atac* van tenir un realitzador excepcional, Josep Maria Martorell, un professional amb uns coneixements visuals impressionants i un sentit del ritme únic. També van treballar-hi un equip de grafisme de primera línia, encapçalats per Pep Presas i Andrés Cañal. Cada vegada que em pregunten què m'enduria a una illa deserta, responc: «Un grafista».

El programa divulgatiu *Caçadors de paraules* de TV3 va tenir dues temporades. Va ser una obra molt col·lectiva, amb un equip procedent del departament de Nous Formats de TV3. A partir d'una proposta de Piti Español i meua a TV3, l'equip ho va emprendre amb entusiasme —i amb criteris propis, que van enriquir molt la proposta: els resultats van ser esplèndids i l'èxit ens va acompanyar. El Roger de Gràcia ho va presentar amb una gran solvència.

Tot seguit vaig portar a terme la secció «La veu humana» a *El Cafè de la República* de Catalunya Ràdio, amb en Joan Barril, durant tres temporades. Sempre amb el meu to, els meus tics, sorpreses i girs dramàtics. Perquè la llengua s'ha de poder divulgar amb humor.

També vaig publicar per a Pòrtic *Control de plagues*, sobre els calcs del castellà, *El castellà, la llengua del costat*, sobre com els catalans hem après castellà des del segle XV, i *El català tranquil*, una proposta per a l'IEC i la societat en general. També he impulsat o participat en altres obres col·lectives, com són *Canvi d'agulles* (La Magrana), *Tresors de Catalunya: la llengua* (Enciclopèdia) i *Molt a favor* (Eumo).

Sovint he donat la normativa per sobreentesa. Mai no m'ha amoïnat gaire la divulgació de la norma. N'hi ha molts altres que s'hi dediquen i se'n surten millor, em sembla. Defujo el didactisme. El meu objectiu gairebé sempre és la llengua col·loquial, la vulgar, la natural de cadascú, al marge de si és normativa o no. Dono per descomptat que els meus oients i lectors tenen el nivell C. No em veig exposant, a la ràdio, a quarts d'onze de la nit, l'apòstrof en els femenins que comencen per una vocal àtona. Em centro en el lèxic, que és més agraït, i també en la història de la llengua, les etimologies. Quasi mai no tracto aspectes de sintaxi, morfologia o fonètica.

Sobre la fixació de la norma, no he parat de presentar propostes a l'IEC, a través d'articles, col·laboracions, assajos o comunicats a l'Acadèmia Oberta, un servei de l'IEC, que reuneix uns 45 correctors i divulgadors lingüístics per mantenir-hi un contacte continuat i acollir les seves propostes. Amb benevolència, que no és irrellevant.

Més que difondre la norma, em sembla important aportar confiança i seguretat en la pròpia llengua: augmentar l'autoestima i la seguretat perquè els ciutadans la facin servir sense incerteses ni vacil·lacions. En el cas del català, la divulgació lingüística que defenso potencia la riquesa i l'evolució de la llengua. Els divulgadors no som mestres ni professors ni correctors. De vegades treballem per desaprendre l'après: un altre català és possible. Sobretot si és el nostre.

4. ESTRATEGIAS COMUNICATIVAS DE LA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA PARA LA DIFUSIÓN PROACTIVA DE LA NORMA LINGÜÍSTICA DEL ESPAÑOL

ELENA HERNÁNDEZ

4.1. La Real Academia Española: del estudio de la norma a su difusión proactiva

Mi participación como representante de la Real Academia Española en este artículo, cuyo tema de debate es «la divulgación de conocimientos lingüísticos en los medios en la actualidad», no siendo estrictamente la RAE un medio de comunicación, se justifica, en mi opinión, por un doble motivo.

Por un lado, los conocimientos lingüísticos objeto de divulgación pasan no solo pero sí necesariamente por lo que se conoce como *norma lingüística*, que podríamos definir, a grandes rasgos, como el conjunto de preferencias lingüísticas vigentes en una comunidad de hablantes, adoptadas por consenso

implícito entre sus miembros y convertidas en modelos de buen uso. Y es precisamente la Real Academia Española la institución que tiene secularmente reconocida, en el seno de la comunidad hispanohablante, y en colaboración estrecha hoy con las instituciones hermanas de Hispanoamérica, la autoridad —en el sentido de la *auctoritas* clásica, esto es, de legitimación socialmente otorgada— para determinar la norma que regula el buen uso del español a partir, claro está, del análisis de los comportamientos lingüísticos efectivos de sus hablantes. Es, además, la institución encargada de fijar el aspecto más indiscutiblemente prescriptivo de la lengua, como es la ortografía, es decir, las normas que regulan su representación gráfica.

Por otro lado, en las tres últimas décadas, la Real Academia Española, siendo una institución ya tricentenaria, ha vivido un intenso proceso de modernización que ha conducido, como no podía ser de otra manera, a la informatización de todos sus procesos de trabajo, a la digitalización de buena parte de sus obras y a la creación de modernas herramientas y aplicaciones para el análisis lingüístico, como son sus bancos de datos lexicográficos y, sobre todo, sus grandes corpus, integrados por textos de todas las épocas y de todas las áreas geográficas del ámbito hispánico, lo que le permite basar sus juicios y recomendaciones en la norma efectivamente vigente en el español actual, considerado este como la lengua que emplean las generaciones vivas de habla española. Y en ese proceso de modernización ocupan un lugar destacado las estrategias para una difusión proactiva de esa norma, el esfuerzo por acercar al hispanohablante de hoy las recomendaciones para un buen uso de su lengua a través de todos los canales disponibles, esfuerzo especialmente relevante en los últimos años, en los que se ha diseñado una nueva y mucho más potente política de comunicación.

4.2. La inauguración de la primera web institucional y la creación del Departamento de «Español al día» (1998)

El primer paso en esta ya larga estrategia de acercamiento de la RAE a la comunidad hispanohablante a la que sirve fue la inauguración, en noviembre de 1998, de la primera página web institucional, diseñada con el propósito de poner a disposición de los hablantes la consulta de sus principales obras de referencia, en primer término su diccionario, así como las herramientas diseñadas para la obtención de datos fiables para el estudio de la lengua y la lexicografía españolas, en especial los ya mencionados corpus lingüísticos, tanto sincrónicos como diacrónicos.

Inmediatamente se pensó que uno de los recursos más útiles que podían incorporarse a la web institucional era un servicio de atención a consultas lingüísticas, consultas que la Academia había venido recibiendo ocasionalmente desde siempre por medios tradicionales como el correo postal o, más tarde, también el fax. De ese modo, con la simple disposición de un ordenador

conectado a Internet, cualquier hablante, nativo o no, de español, desde cualquier punto del planeta, podría plantear sus dudas a la RAE y obtener de ella directamente, y sin intermediarios, una aclaración o una recomendación de buen uso.

La utilidad de un servicio de esas características es evidente porque hasta ese momento las personas interesadas en conocer la norma académica tenían que acudir a sus obras, en especial, y dependiendo de la naturaleza de sus dudas, al Diccionario, a la Ortografía o a la Gramática. Pero es evidente que un diccionario, por muy completo que aspire a ser, no registra todos los términos de un idioma ni incorpora de forma inmediata las nuevas creaciones ni ofrece recomendaciones para reemplazar o adaptar las innumerables voces extranjeras que se cuelan a diario en nuestra lengua, de modo que las dudas de carácter léxico no siempre pueden resolverse consultando el diccionario; del mismo modo que es evidente también que la gramática es una obra que no resulta accesible a la mayoría de los hablantes, que no son especialistas en lingüística, aunque todos manejen sus principios de manera inconsciente con manifiesta solvencia. Tampoco la ortografía, que enuncia reglas generales, aunque atiende cada vez a más a aspectos particulares de la representación gráfica, resuelve todas las dudas concretas que pueden presentarse a un hablante a la hora de escribir sus textos.

Para atender esas necesidades se incorporó a la web un formulario de consultas, que facilitaba a sus usuarios la posibilidad de plantear sus dudas a la RAE, dudas que esta resolvía de forma personalizada a través del correo electrónico. El éxito de la iniciativa fue inmediato y la gran demanda de orientación por esta vía condujo a la creación de un departamento específico dentro de la RAE para la gestión de este servicio: el Departamento de «Español al día», del cual soy responsable desde sus inicios y que hubo de ir incrementando sus efectivos a medida que crecía el número de consultas.

4.3. El *Diccionario panhispánico de dudas* (2005)

La creación del servicio de atención a consultas tuvo, además, otra consecuencia extremadamente valiosa para nosotros: nos permitió obtener un conocimiento directo y preciso de las dudas más frecuentes que tienen hoy los hispanohablantes en su manejo cotidiano del idioma, además de detectar con prontitud fenómenos de cambio que pueden afectar a la evolución de la norma y observar la incorporación al uso de nuevas voces, en especial en el ámbito de los tecnicismos y los extranjerismos.

De ese enorme caudal de conocimiento surgió la idea de elaborar una publicación específica, en forma de diccionario, que permitiera resolver con comodidad y rapidez esas dudas y ofrecer recomendaciones sobre muchos de esos procesos en marcha. Y así, en 2005 apareció la primera edición del *Diccionario panhispánico de dudas* (DPD), elaborado en el seno del Departamento de «Español al día», que al cabo de unos meses se puso también a disposición de los hablantes

en la web, y de la que ahora se está preparando una segunda edición para actualizar sus contenidos conforme a las novedades incorporadas en publicaciones académicas posteriores, como la *Nueva gramática de la lengua española* (2009) y las últimas ediciones tanto del *Diccionario de la lengua española* (2014, con actualizaciones periódicas anuales en la web) como de la *Ortografía de la lengua española* (2010).

Uno de los aspectos de mayor utilidad del *DPD* fue el establecimiento de criterios claros para el tratamiento de los extranjerismos en español, y la posibilidad que esta obra brindaba de proponer equivalentes españoles o adaptaciones gráficas o fonéticas de las voces foráneas de mayor frecuencia de uso en nuestro idioma, aunque estuviesen poco o incluso nada documentadas aún en los textos, propuestas que el diccionario usual no podía incorporar porque, como se sabe, este registra solo aquello que se ha generalizado ya entre los hablantes. Valga un ejemplo: el *DPD* propuso adaptar gráficamente al español el anglicismo *piercing*, escribiéndolo a la española en la forma *pirsin*, grafía que carecía hasta entonces de documentación de uso y cuyo primer ejemplo real en nuestros bancos de datos es de 2006, justamente un año después de publicarse el *DPD*. La adaptación no figura aún en el *DLE*, pero está ya aprobada su incorporación en próximas actualizaciones.

4.4. La Ortografía de la lengua española (2010)

La experiencia obtenida con el servicio de consultas y vertida en gran medida en el *DPD* también condujo a la elaboración de la última *Ortografía* académica, publicada en 2010. Esta obra constituye un verdadero tratado razonado sobre el sistema de representación gráfica del español y supuso un salto cualitativo y cuantitativo con respecto a ortografías anteriores: la inmediatamente anterior, de 1999, tenía 155 páginas, frente a las 728 de esta última. Ese aumento se explica, en parte, porque trata cuestiones hasta ese momento ausentes de las ortografías académicas, pero que, como ponía de manifiesto claramente el servicio de consultas, eran y son motivo de dudas frecuentes entre los hablantes, como, por poner un solo ejemplo, la escritura de los prefijos. Se llegó a producir la circunstancia de que el *DPD*, gracias a los datos proporcionados por las consultas y sus respuestas, ofrecía más información de carácter ortográfico que la propia obra titulada *Ortografía de la lengua española*, de ahí la necesidad de una profunda revisión y ampliación de esta.

4.5. Canal de consultas a través de la cuenta @RAEinforma en Twitter (2012)

La RAE abrió su cuenta en Twitter en agosto de 2011, en principio con el único fin de proporcionar información de carácter institucional sobre actos, efemérides, visitas, noticias relacionadas con la actividad académica, etcétera. Pero en

seguida se pensó en las enormes posibilidades que esta red ofrecía como canal de interacción con los hablantes.

Así, como primer paso, en octubre de 2012 la RAE abrió la posibilidad de realizar consultas lingüísticas a través de la cuenta @RAEinforma. El éxito fue inmediato: los usuarios no solo obtenían rápida respuesta a sus dudas, sino que esta era visible para cualquier seguidor de la cuenta, lo que, por un lado, permitía aumentar el número de lectores de las recomendaciones, a diferencia de las respuestas remitidas por correo electrónico, que solo podían ser leídas por su único destinatario; además, la resolución pública de consultas fomentaba el interés por la cuenta, hasta el punto de que durante los dos años siguientes al inicio de la posibilidad de realizar consultas por esta vía la RAE fue ganando una media de entre 1200-1500 seguidores nuevos diarios. Actualmente la cuenta @RAEinforma tiene casi 1 900 000 seguidores y es una de las más mencionadas no solo por particulares, sino también por instituciones culturales y medios de comunicación, muchas de cuyas noticias lingüísticas están basadas en nuestros tuits. A todo ello se añade el hecho de que los retuits multiplican exponencialmente la capacidad de difusión de la información comunicada por este medio.

4.6. Estrategias proactivas del Departamento de Comunicación (2019)

Además, desde que se renovó la dirección en 2019, la RAE ha potenciado enormemente su política de comunicación y está presente en todas las redes sociales, no solo en Twitter, sino también en Instagram, Facebook, YouTube, Soundcloud, Flickr, LinkedIn y Spotify, en las que adapta sus contenidos a los formatos que requiere cada una de ellas y al perfil de su usuario tipo.

En Twitter, la red con mayor proyección, no solo se resuelven dudas a demanda de los usuarios, sino que se desarrolla una intensa labor de difusión proactiva de la norma y de conocimientos lingüísticos en general. Así, todos los días a las 8 de la mañana, hora española, se publica la #PalabraDelDía, a menudo relacionada con un tema de actualidad o con la conmemoración asociada a ese día. Por ejemplo, el 12 de abril, con motivo de la celebración del Día Internacional de los Vuelos Espaciales Tripulados, la palabra del día fue *exoplaneta*. El tuit se acompaña siempre de una imagen cuidadosamente seleccionada, sobre la que aparece la entrada del diccionario académico relativa a esa palabra, y alguna norma o recomendación relacionada. En ese caso se explicaba cómo deben escribirse los elementos compositivos como *exo-*, presente en la morfología de esa voz.

También existe una sección denominada «Consultas de la semana», en la que se publica un tuit semanal con la solución a alguna de las consultas planteadas recurrentemente por los usuarios de nuestra cuenta. Y de forma regular se publican tuits proactivos con información normativa. Asimismo, se retuitean periódicamente tuits de la cuenta de ASALE (la Asociación de

Academias de la Lengua Española) para dar a conocer el léxico específicamente americano, y se publican otros con curiosidades lingüísticas de diverso tipo, por ejemplo, en torno a la etimología de las palabras. Otro tipo de tuits proactivos son los que ilustran sobre las alternativas o equivalencias españolas de los extranjerismos de uso frecuente en español, o sus posibles adaptaciones a nuestra lengua. Son muy útiles las encuestas léxicas, en las que se pregunta por la forma de denominar un determinado objeto o concepto, lo que a menudo arroja información sobre variedad léxica dialectal de gran interés.

La RAE también ha buscado la complicidad de los medios de comunicación para acercar sus recomendaciones normativas a los hablantes, y así actualmente tiene dos pequeños espacios, uno en televisión, en el popular concurso diario de Antena 3, *Pasapalabra*, en el que al hilo de alguna de las voces de su famoso roscó se ofrece una recomendación o aclaración lingüística relacionada con esa palabra, y otro en radio, concretamente en Radio 5, de Radio Nacional de España, donde todos los miércoles por la tarde se ofrecen píldoras de información lingüística de 5 minutos de duración.

Finalmente, y con el fin de incentivar la participación, también incluye entre sus propuestas en redes y en la web juegos interactivos de temática lingüística o literaria, como el que propuso a través de la web con motivo del Día Mundial del Teatro, que consistía en vincular imágenes alusivas a diferentes obras clásicas de nuestro teatro de todos los tiempos con las portadas de sus ediciones impresas.

Como se ve, el secreto es ir a buscar a los hablantes allí donde estos se encuentren y atraerlos con información no solo rigurosa, sino también atractiva para procurar que el conocimiento de la norma lingüística, que está en la base de un buen uso de la lengua, esté al alcance de todos.

5. EMPODERAMENT FORANORMES

PAU VIDAL

Abans que res, celebros que els coordinadors d'aquest monogràfic hagin substituït en el plantejament les referències inicials al concepte de normativa per un més escaient *coneixements de llengua*, molt més, per dir-ho a la manera moderna, *inclusiu*. Sense aquest canvi, segurament la meva aportació hauria quedat reduïda a la mínima expressió.

Una constatació ràpida com a manera d'entrar en matèria: els últims anys m'ha semblat percebre un augment de l'interès per part dels mitjans de comptar amb espais dedicats a la divulgació; sense contrastar-ho efectivament, tinc la impressió que ara, quan els equips de redacció s'asseuen a dissenyar els continguts del programa nou que presentaran a la direcció del canal, hi inclouen una secció de llengua.

Me n'he adonat, en part, en repassar la llista d'espais que jo mateix he conduït/guionitzat al llarg dels últims gairebé vint anys (em vaig estrenar en

aquest subsector el 2003): nou a televisió (TV3 o BTV, La XarxaTV...) i quinze en ràdio (Catalunya Ràdio, RAC1, la COM, La Xarxa...). Si me'n demanéssiu el motiu, jo posaria en correlació aquest esclat amb la *democratització* del fet lingüístic que han comportat les noves tecnologies. El model diguem sacerdotal imperant fins als anys vuitantes (Albert Jané fent una columna amb to de paraula divina i els fidels venerant aquelles ensenyances indiscutides) ha deixat pas, gràcies a l'obertura de joc que van significar les peces de Joan Solà a l'*Avui* (l'únic lingüista de l'antiga escola capaç de pronunciar en públic la frase «No ho sé»), a una constel·lació on conviuen formes d'acostar-se al fet lingüístic, incloent-hi la tradicional, la de difusió de la normativa.

Que tanmateix no és el meu cas. I amb això ja agafo el fil que anunciava al primer paràgraf. Difondre la norma no ha estat mai l'objectiu prioritari de les meves intervencions. Com a filòleg la tinc present, com és natural, i fins i tot, si convé, n'explico, com a marc referencial a l'hora de situar el fet lingüístic; tot i que no m'he estat de posicionar-m'hi en contra quan ho he considerat oportú (a tall d'exemple, recordo haver blasmat públicament la incorporació al DIEC del sentit modern del mot *follar* i de les locucions *portar-se bé* i *en breu*, per posar tres casos que m'esgarrifen especialment). Per tant, si féssim una categorització de divulgadors lingüístics per l'estil del Certificat d'Eficiència Energètica que s'aplica als habitatges (un altre mot normalitzat que miro de condemnar sempre que puc), jo estaria al nivell més baix de propulsió normativa. Em donarien el certificat amb recança.

Si mirem com he titulat algunes de les seccions («Insultologia pràctica», «Unes vacances bàrbares», «Vingudes per quedar-se», «Tros de pòniam», «Diccionari conflictiu»...), és fàcil de veure que el meu àmbit d'interès és doble: d'una banda, l'ús (l'oralitat i les múltiples formes de la col·loquialitat); de l'altra, la ideologia (de què m'he ocupat més a la premsa escrita, principalment a *Vilaweb*). A la primera i la quarta seccions intentava combatre l'accelerada reducció del repertori lèxic pròpia dels nostres dies, tot centrant-me en el camp de l'insult; la segona era un concursat bastit a partir de falsos barbarismes (*vacacions*, *apetit*, *regressar*, *reprotxe*...); la tercera, una sàtira del mecanisme del calc, tant en auge i tanmateix tan nociu per a la innovació pròpia...). Com es pot veure, tot força allunyat del que s'ensenya als cursos de català per a adults.

Si m'interessa allò que queda, per dir-ho així, als marges de la llei, i també de la concepció diguem ortodoxa del codi lingüístic és, d'una banda, per la vivor: són les zones més bellugadisses i on es detecten amb més rapidesa innovacions i tendències, és a dir, evolució; i de l'altra, perquè també són les més vulnerables a la interferència que se'ns menja. Al meu parer, la feina més urgent que tenim ara com ara els estudiosos és desacomplexar la comunitat catalanoparlant, tràgicament encarcerada per la normativització a ultrança a què ha estat sotmesa durant mig segle i que ens ha convertit en parlants porucs i desconfiats, convençuts que fem anar una llengua pobra i embastardida (això, de fet, ja ho va

dir en Solà fa vint anys). I no hi ha res pitjor per al futur d'una llengua que uns parlants sense creativitat, que tot ho compren a fora perquè és més guai i més útil.

Qui vol millorar els seus coneixements gramaticals té mil formes d'aprendre a conjugar correctament els verbs o col·locar els pronoms allà on toca (especialment en format llibre o aula d'ensenyament reglat, els que jo aconsello a tothom), mentre que rarament s'expliquen al públic general els perills que entranyen, per exemple, el burocratès o el llenguatge de gènere; la reflexió sobre el fet lingüístic també ajudaria el parlant a millorar el seu idiolecte, perquè seria més conscient dels fenòmens que hi intervenen.

El cas del programa *El llenguado*, emès per tevetrès de gener a març del 2020 i que seguia el model de *Caçadors de paraules* (l'equip era el mateix), és paradigmàtic. El nom no va ser proposta meva però em va entusiasmar, tot i ser conscient que aixecaria polseguera, tal com efectivament va passar: vam ser objecte d'una campanya sostinguda de vilipendi per part dels sectors més morrofortistes. *El llenguado* estava concebut a la manera naturalista, com una visita al zoo: el paisatge de la llengua és aquest i nosaltres us l'ensenyem. El to desenfadat (reforçat pel grafisme) no anava en detriment del rigor (naturalment en la mesura del possible, perquè era un programa d'entreteniment adreçat a tots els públics); com que l'estructura ja em va venir feta (els continguts no), vaig maldar per afegir-hi una secció diguem irreverent, «El consultori», on un expert (encarnat per mi mateix) responia d'una manera poc canònica a les clàssiques consultes dels oients («en alguns contextos sí que es pot fer servir *lo*», «tard o d'hora s'acceptarà *bueno*» i coses per l'estil), i dues més, provocadorament titulades «El mot merdós» (on es desaconsellava l'ús de certes paraules, com ara *apropar-se*, *suficientment*, *quelcom*, *graellada*..., per motius diversos) i «No tan bàrbars», una paròdia d'aquesta actitud tan castradora de veure castellanismes per tot arreu.

Un altre espai on em trobo havent-me de cenyir força al model clàssic és la secció que faig actualment per a *LaTdT* de Catalunya Ràdio, titulada «La cobertura». Com en el cas anterior, respon a un disseny del responsable de la transmissió, i si vaig acceptar de fer-la (amb molt de gust) va ser perquè considero que el futbol, com a espectacle de masses que és, té un gran potencial d'audiència i val la pena l'esforç de contenció. Segurament si la petició me l'hagués feta un programa amb molta menys audiència l'hauria refusada.

A tall de curiositat val la pena explicar que, si bé rebo sovint queixes d'oients que declaren estar esparverats amb la qualitat de la llengua dels periodistes esportius, a l'hora de la veritat tinc feines a trobar material per als guions, perquè el nivell dels locutors de *LaTdT* és molt millor del que la veu popular els atribueix. No és casualitat que siguin els hereus de Joaquim M. Puyal, la qualitat lingüística dels quals contrasta amb la d'uns col·legues d'altres programes que, aquests sí, massa sovint donen la raó a l'esmentada brama.

Sempre que he tingut ocasió de dissenyar jo mateix el contingut de l'espai, he mirat de tocar aspectes relacionats amb els usos populars i tradicionals (les variants col·loquials no normatives, que al meu entendre han estat la gran víctima del procés de normativització ultrancera), i, pel que fa al tractament, he posat per davant el component lúdic i creatiu. Evidentment no es tracta d'anar contra la norma sinó de mostrar que la llengua no s'acaba al diccionari. Perquè el català viu obsessionat per si les coses són correctes o no, dualisme que reforça la inseguretat castradora: tot el que no hi surt està mal dit, *ergo* jo parlo malament; aquesta és una trista realitat que no solament constato cada dia, sinó que he tingut ocasió de comprovar en innumbrables assistències d'emergència als mitjans (que és quan t'hi fan anar un dia perquè comentis un fet d'actualitat, i aprofiten per obrir telèfons. Gairebé sempre sense retribuir). Contra la cotilla de la correcció, doncs, l'obertura de mires a través del joc i l'experimentació; perquè si no hi ha creativitat no hi ha innovació.

Soc conscient que això em situa, com a filòleg, més a prop de l'entreteniment que no pas de l'ensenyament. Cosa que considero un encert, atès que, si bé com a xòuman soc discretet, com a mestre soc un desastre. Però sobretot, i més seriosament, perquè el mitjà audiovisual és més adequat per a la primera funció que no per a la segona. Soc del parer que qui realment està interessat a aprendre llengua el que ha de fer és anar a escola; qui et mira a la tele o t'escolta a la ràdio el que vol és passar l'estona, i si aprèn alguna cosa, doncs millor, però no ha vingut pas a prendre apunts; això tal vegada era així cent anys enrere, quan ni els mitjans ni l'ensenyament obligatori jugaven els papers que respectivament juguen ara.

Tot i que l'entreteniment no té per què ser frívol o superficial per força, de la mateixa manera que l'ensenyament no és positiu *per se* (tal com podem comprovar amb segons quines ensenyances fetes en to ben solemne que circulen per les clavegueres twitterianes). La meva intenció última, malgrat el to distès i diguem desculpabilitzador, és ensenyar el parlant a pescar, per més que el parlant, adocinat en el dualisme esmentat, s'hi oposi tenaçment perquè ell el que vol són les sardines ja pescades, i si pot ser cuinades i mastegades, millor.

Que aquesta manera d'entendre i presentar el fet lingüístic ajudés al coneixement i fixació de la norma em deixaria força perplex, si més no en les intervencions radiotelevisives. El format audiovisual, insisteixo, no em sembla gaire adequat per a aquesta funció; en els articles d'opinió escrita ja no seria tan taxatiu. Però en línies generals dubto que els oients, després de sentir-me cinc minuts a la ràdio, en surtin gaire ben preparats per afrontar l'examen del nivell C.

En canvi, és probable que sí que ampliïn una mica la visió sobre el fet lingüístic i deixin enrere el duet correcte/incorrecte. Com que la meva estratègia per ajudar el parlant a millorar el seu idiolecte és més ideològica que tècnica, considero que un mínim de base teòrica potencia l'aprenentatge de les normes gramaticals. Per l'estil del carnet de conduir. La llengua no és cap religió que ens imposi seguir a ulls clucs les ensenyances dels seus apòstols sinó un instrument

expressiu, que de vegades serveix per comunicar-se i de vegades per a altres coses. I que transgredir les normes de vegades pot ser necessari, però que només es pot fer a partir de la coneixença profunda.

Com a exemple de tot plegat, el joc: el repte amb un mateix. Per això la meua modalitat preferida d'espai de divulgació lingüística és el concurs, que sovint he col·locat com a subsecció. És una bona manera de combinar el coneixement amb la creativitat. De fet, una modalitat on es conjuminen força bé l'ensenyament de la norma i l'entreteniment és el «Dictat pirotècnic», que em vaig empecar després que Enciclopèdia Catalana em llogués per fer la correcció del *Dictat sens falta* (2008-2010). La gràcia del pirotècnic consisteix a treure tant de suc com es pugui de la segona part del dictat, quan toca comptar faltes; convertir (gràcies als recursos dels programes gràfics) el que seria un mer repàs del text en un repertori com més eficaç i atractiu millor de trucs mnemotècnics, visuals i sonors a fi de memoritzar regles ortogràfiques, fonètiques, morfològiques i sintàctiques.

La tercera pregunta se'm fa una mica antipàtica de respondre, perquè si d'una banda tendiria a dir que, atesa la profunda transformació tecnològica que hem viscut, cal anar a buscar els parlants allà on són (és a dir, a les xarxes: canals de YouTube i de totes les plataformes a mesura que vagin apareixent i substituint-se —avui TikTok, demà la que toqui), de l'altra la intuïció em diu que el concepte mateix de normativa tampoc sortirà indemne del gran canvi de paradigma que ja vivim. L'encertada substitució de la idea de correcció per la d'adequació que ha articulat la GIEC i l'elasticitat que demostra el DIEC els últims anys amb la incorporació i modificació quasi constant d'entrades em semblen dos exemples clars d'aquesta evolució imminent.